

תבונות

הגות עיון ופשוט
משיעורי

הג"ר דוד לייבל שליט"א

נערך ע"י תלמידיו

והיה מתניך קדוש

כִּי תֵצֵא מִחֲנֵה עַל אִיבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע: כִּי יִהְיֶה כָּךְ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקֶּרֶה לַיְלָה וַיֵּצֵא אֶל מַחֲוֵיץ לְמַחֲנֵה לֹא יָבֵא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה: וְהָיָה לַפְּנֹת עֶרֶב וְרַחֵץ בְּמַיִם וְכָבֵא הַשֶּׁמֶשׁ יָבֵא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה:

בפסוקים אלו מצווה התורה על הנקיות והטהרה שצריכים לשרור במחנה הצבא של עם ישראל. תחילת הפרשה עוסקת בטומאת הקרי. - טומאה זו התורה מדברת בה בהרחבה בפרשת מצורע וגם בימים כתיקונם אדם נדרש להיטהר ממנה. והתורה מצווה שגם במחנה הצבא ינהגו כמקובל בטומאה זו. לאחר מכן מתייחסת התורה לפן נוסף של טהרה ונקיות שבו לא עוסקת התורה בשום מקום אחר.

וַיֵּד תִּהְיֶה לְךָ מַחֲוֵיץ לְמַחֲנֵה וַיֵּצֵאתָ שָׁמָּה חוּץ: וַיֵּתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אֲזָנֶיךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחִפְרָתָה בָּהּ וּשְׁבַתָּ וְכִסְיָתָ אֶת צְאָתְךָ: במובן זה התורה דורשת ממחנה הצבא של עם ישראל דרישות מחמירות של נקיות וקדושה שחורגות ממה שנדרש מהאדם בימים כתיקונם שבהם אינו נטמא בכגון דא וכפי שנאמר בירושלמי **"וכי צואה טומאה היא והלא אינה אלא נקיות"** (ירושלמי פסחים ז, ב*) ואפילו בבית המקדש עצמו מקובלנו שהיה לכהן הגדול בית הכסא בלשכת הפלהדרין (רש"י ע"ז י"ז).

עולה אם כן השאלה מדוע דווקא במחנה המלחמה נדרשת דרישה זו? ובעיקר הדבר יש לעיין מה עניינה של דרישת נקיות זו. כפי האמור אין בזה בבחינת טומאה ואם כן מה אפוא עניינה וגדרה? התורה עצמה נותנת לכאורה טעם בדבר כשהיא אומרת **כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ לְהַצִּילְךָ וּלְתַתּוֹת אִיבֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קְדוֹשׁ וְלֹא יֵרָאֶה בְּךָ עֲרוֹת דָּבָר וְשֵׁב מֵאֲחֵרֶיךָ.** אך הדברים צריכים ביאור. וכי ה' אלוהיך נמצא במחנה המלחמה יותר מאשר במקדש, ואם שם לא נדרשה הרחקה זו מדוע היא נדרשת כאן?

בין גוף לנשמה

ביאור הדברים יש לתת את הדעת תחילה על כך שבימים כתיקונם התורה אינה רואה בענייני בית הכיסא טומאה שזוקקת התרחקות. וכפי שראינו היה בית הכיסא אף בבית המקדש עצמו. דבר זה הוא לא מובן מאליו ויש בו בכדי לבטא את עומק התפיסה היהודית על היחס בין קודש ולחול ובין חומר לרוח. תפיסה שמתייחדת מתפיסות דתיות או רוחניות אחרות.

במושכל ראשון ישנה נטייה להבין את היחסים בין קודש לחול ובין טמא לטהור כך שישנה סתירה חריפה ביניהם והם נוגדים זה את זה. כאשר מבינים כך את היחסים בין קודש לחול הרי שנוצר בתוך האדם עצמו פיצול חריף בין החלק הרוחני והקדוש לבין החלק הגשמי. כאשר בעוד החלק הרוחני הוא החלק שאיתו האדם עובד את השם, החלק הגשמי נתפס לעומתו כסרח עודף וככזה שרק מעיק ומעיב על הקשר על ה'. ממילא נתפסת עבודת ה' ככזו שמטרתה להוציא את האדם מן העולם ולחלצו ממיצר הגשמיות והחומר.

ואכן אצל הגויים ועובדי האלילים כך היא באמת התפיסה, חז"ל (שמות רבה, וארא, ט, ח) מלמדים אותנו שפרעה היה מסתיר את עשיית צרכיו כיון שהתיימר להציג את עצמו כאלוה וככזה שנמצא מעל למאפיינים אנושיים נמוכים אלו. ובאופן דומה בדת הנוצרית אנשי הדת אינם נישאים ובכך בעצם מתכחשים למה שנתפס בעיניהם כצרכים נמוכים של האדם. לפי תפיסתם אם חפץ האדם להיטהר ולדבוק באלוהיו הרי שהוא מוכרח לכסות על צרכיו הנמוכים להתכחש לממדים אלו הטבועים בו ולשאוף להתנתק מהם.

ואביתה תהילה מבשר ודם

אך לא כן תורת ישראל שמכוונת לרדת אל תוך העולם עצמו ולכוון בתוכו חיים קדושים - 'וחי בהם' באופן שמכיל את כל ממדי הקיום האנושי מהנמוך ועד הגבוה ביותר. התורה פונה אל האדם כפי שהוא ולא דורשת ממנו להתכחש להיותו ילוד אשה בשר ודם, אלא מטרתה היא שגם החומר, הבשר והגוף ישתלבו ויהוו חלק

1. וכגון האמור לגבי עבודה בבית המקדש במשנה ביומא (כח א) 'זה הכלל היה במקדש כל המיסך את רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים'.

מעבודת ה'. הגוף אמנם איננו תכלית בפני עצמו, אך כאשר מתנהגים בו באופן שבו מצווה התורה הרי שהוא עצמו הופך להיות כלי המכיל את הרוח והעיסוק בגוף באופן זה מוגדר גם הוא כעבודת ה' וכדבר נעלה. התורה לא דורשת אפוא מהאדם להימנע מצרכיו הגשמיים ולהתכחש להם. אלא מדריכה את האדם כיצד לנהוג באותם צרכים כך שיתמזגו יחד עם החלקים הרוחניים והגבוהים ולא יכבשו את כולו וישלטו בו. עבודת ה' במובן זה איננה שואפת לצאת מן העולם ולהיחלץ ממנו, אלא להפך. המטרה היא לשהות בתוך העולם ולהצליח לכוון את הליכות העולם הגשמיים והרוחניים כאחד, לשם שמים.

נקיות

נראה שזו הסיבה שבית הכיסא איננו מודר מהמחנה או מבית המקדש ואיננו מוגדר כ"טומאה". המפגש של האדם עם החלקים הנמוכים שבו לא מטמא אותו בהכרח, כיון שכאמור מרחבי החומר והרוח, הגוף והנפש אינם מרחבים נפרדים באופן חד, אלא משמשים יחדיו, הרי שגם פעילות זו נכללת בעולמו התורני של האדם ואף ישנם הלכות והנהגות כיצד ראוי להתנהג באותו זמן.

שונה הדבר מבעל קרי או מטומאה הנוצרת ממשכב שעניינם הוא היחס לתאוותיו של האדם. יש עוד להאריך בנושא זה של טומאת קרי וכדו', אך לענייננו די שנאמר שתאוה איננה רק גופנית, וממילא הטומאה שהיא יוצרת איננה קשורה רק בעצם המפגש עם החלק הגשמי. אך כשמדובר בבית הכיסא אין מדובר בתאוה כלל אלא רק ברובד הגופני והנמוך ביותר של האדם, והתורה שמכילה כאמור את גם את צדדיו הנמוכים של האדם לא מורה על הוצאתו אל מחוץ למחנה או מחוץ למקדש, אלא מורה כיצד על האדם להתייחס לאותם ממדים המהווים גם הם חלק ממנו.

צמאה נפשי לא-ל חי

אכן, גם בתורתנו ניתן למצוא לעיתים מרחבים שבהם מתחדדת הסתירה בין הקטבים. ואז כן נדרש האדם להתקדש ולפרוש מהחומר. כך בימים קדושים כמו יו"כ שבהם נדרש האדם לפרוש מאשתו וממאכל ומשתה או בשלושת ימי הגבלה בהם אומר משה לעם ישראל "אל תגשו אל אשה". וכמו כן הז"ל מלמדים שהמן שאכלו עם ישראל במדבר היה לחם של מלאכי השרת, שהיה נבלע באברים ולא היה צריך לצאת. (יזמא ע"ה ע"ב) כלומר התורה איננה מכחישה שישנו רובד רוחני אלו-הי גבוה ואינסופי החורג מעולמו של האדם. ושישנה שאיפה ותשוקה בלב האדם לחרוג לרגע ולו במעט מהעולם האנושי ולהתקרב למקור החיים האלוניים. אך בעוד בדתות אחרות מכוננת שאיפה ותשוקה זו את חיי הדת בכללם, הרי שלפי התורה שאיפה זו מתקיימת כאופק וכשאיפה תמידית, אך היא באה לידי ביטוי ממשי רק בזמנים מיוחדים וקדושים שבהם מתעלה האדם מתוך חייו ומתוועד עם קונו.

כי ה' אלוך מתהלך בקרב מחנך

לאור הדברים נשוב לעניין מחנה המלחמה בו פתחנו, שבו דורשת התורה נקיות מופלגת עד כדי כך שהיא מצווה **וְיָד תִּהְיֶה לָּךְ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְיֵצְאָתָּ שָׁמָּה חוּץ** שאלנו וכי מחנה המלחמה קדוש יותר ממקום המקדש? נראה לומר לפי דברינו שיסוד הדברים אינו נעוץ במידת הקדושה של המחנה כיון שכאמור אפילו במקדש עצמו לא נדרשה נקיות זו. אלא שדווקא מחנה המלחמה בהיותו מקום שבו יורד האדם לשאול תחתיות מבחינה אנושית ומוסרית, כאשר הוא נוכח בהרג וביזה. מלחמה על אף היותה נצרכת לעיתים מביאה את האדם למקום של שללוב היצרים האפלים ביותר שבתוכו וכפי שרואים בפרשת "יפת תואר". שכפי שאמרו חכמינו "לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע" (קידושין כ"א ע"ב) וכדי להפחית את השפעה שלילית זו על האדם ובכדי לשמור עד כמה שניתן על צלם האלוקים של האדם גם במצב זה, מורה התורה על הנהגה מחמירה וקדושה יתר על המידה. הנהגה שתהווה משקל נגד לצד החומרי וליצרים האפלים שמקבלים בכורה במצב המלחמה.²

ויתר תהיה לך על אונך

אך גם כאשר התורה נוקטת באופן זה של הוצאת בית הכסא אל מחוץ למחנה, אין בכך בבחינת הוצאתו אל מחוץ לתחום התורני, אלא התורה מתייחסת גם לאופן ההתנהגות מחוץ למחנה **וְיָתֵר תִּהְיֶה לָּךְ עַל אֲזָנְךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוץ וְחִפְרָתָה בָּהּ וְשִׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת צִאְנֶךָ**. כלומר ההוצאה אל מחוץ למחנה אין עניינה התכחשות והעלמות מרובד זה. אלא היא התקדשות ונקיות יתרה שמבטאת את דרישת התורה מהלוחמים לשמור על צלם האנוש גם במרחב הבעייתי שבו הם נמצאים, אך התקדשות זו אין פירושה ביצור מרחב הקדושה והרוח וחוסר עניין במרחבי החומר והגוף. ולכן התורה מתייחסת בדקדוק לאופן הראוי שבו תעשה פעילות זו הגם שהיא הוצאה אל מחוץ למחנה.

2. ראה עוד בזה ברמב"ן כאן.